

Sprehodi po knjižnem trgu

Lucija Stepančič

Sergej Curanovič: Plavalec.

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2019.

Z nagrado novo mesto nagrajeni prvenec Sergeja Curanoviča se začinja v varljivi vedrini počitniškega dne, in čeprav je za njegove zgodbe značilno vse kaj drugega, je vsenavzoča nevarnost sprva podana le kot najrahljši namig. “Stoji na obali in gleda morje. Oba sinčka spita, ona bere knjigo. Nihče ga ne rabi in nič mu ni treba postoriti. Pomisli, da bi preplaval zaliv. To bi bil lep napor. Vendar ga takoj spreleti tudi strah, da je razdalja morda prevelika. Še nikoli ni plaval tako daleč. Gleda otroka in ženo in pomisli, da so kot družina iz kataloga. Spet pogleda morje in vidi, da se od popoldanskega sonca mestoma zlato blešči. Znova začuti strah. Ni mu prav, da je tako bojazljiv.”

Če bi hoteli poiskati skupni imenovalec vseh, precej različnih zgodb, ki se še zvrstijo v knjigi, bi bilo hitro jasno, da je to nemoč. Plavalci so pravzaprav vsi protagonisti v tej knjigi, še tisti, ki pripotuje v puščavo. Le da plavajo v sumničenjih, v tesnobi, v domnevah brez konca in kraja, ogroženi od nečesa, kar jih neskončno presega. Tako kot je plavalec do vratu v vodi, so sami do vratu v svojem življenju, v svojem nezavidljivem položaju, njihove možnosti pa so, če že ne povsem nične, vsaj zelo zelo omejene: tako kot plavalcu jim je na voljo le lastno telo. Vodna masa, ki pokaže svojo zloveško moč, se zdi kot metafora tudi za vse drugo, kar omejuje človeško bitje. Plavanje, ki je na začetku prve zgodbe še športno,

veselo in brezskrbno merjenje moči z vabljivim, počitniško nasmehljanim elementom, se enkrat za vselej preobrne v odkrito sovražnost in premoč tega sveta.

V naslednji zgodbi je prisotnost morja le še fantomska. "Po morskem dnu so me pripeljali; čez puščavo, nad katero je bilo nekoč morje. Nagledal sem se prividov, ni jim bilo mogoče uiti – ali se prepustiš ali pa zaspiš in pridejo nadte v spanju. Suha vročina je žgala malo tega, kar je še ostalo: šopi suhih bilk, golo grmičevje, sicer pa vzvalovanost prostrane peščene pokrajine. Šofer me je pobaral, ali kaj čutim sol v zraku, in nekajkrat močno potegnil v pljuča, kot bi me hotel spodbuditi k eksperimentu. Da bi mu ustregel, sem večkrat globoko vdihnil."

Prizorišča so iz zgodbe v zgodbo bolj morasta: tipična bolnišnica iz tretjega sveta, kjer je zadnji zdravnik umrl že pred petimi leti, kriminalistična zasliševalnica, anahronističen gorski zaselek, jamsko skrivališče, ki se izkaže za smrtno past, policijska postaja v času velike racije, zatočišča jamskih praljudi. Ne glede na razlike, vse prežema atmosfera čakalnice: "Preostanek noči so preživele na hodniku policijske postaje. Niso pričakovali, da jih bo toliko. One pa niso imele nič proti čakanju na postaji. Dolg in širok hodnik je bil videti kot bolnišnica, prenatrpana ob izrednem stanju. Čez noč je imela vsaka svojo vzmetnico, potem pa so jih posedli po nizkih klopeh, razporejenih vzdolž hodnika."

Nadaljnja skupna lastnost oseb je njihova megljena neopredeljivost. Namesto imen premorejo le začetnice ali pa še tega ne. Vseskozi ostajajo zreducirane na svojo vlogo; tako kot junak naslovne zgodbe vseskozi ostaja zgolj plavalec, so tudi vsi drugi zreducirani na svoje vloge, na vlogo inšpektorja, voznice, lastnika (zakotne koč), nosečnice, (njenega) brata, zasliševalca, *madame* (ta je dosledno pisana v kurzivi), Norice (le ta je napisana z veliko začetnico). Imena premorejo le praljudje iz zadnje zgodbe, pa še ta so stereotipno grlena (Pmkh, Bamkh, Sammkha, Mookh). Dve ženski sta poimenovani po svojih nezavidljivih lastnostih: Krivopeta in Brezdetna. Figure v vlogah statistov so še bolj strašljive: bolniki propadajoče bolnišnice sredi Afrike, morilsko razporejeni primitivci, ki namigujejo, da se tudi na našem podeželju lahko odpre brezno divjine, podobno tistemu v filmu *Odrešitev*, prostitutke, nagnetene na hodniku policije, tavajoče trume praljudi, ki spominjajo na današnje trume migrantov. Razosebljenje po eni strani poudarja padeč (ali izključenost) iz tega, kar imamo za normalno življenje, po drugi strani pa odpre vrata, če že ne arhetipskemu dožemanju, pa vsaj nečemu, kar se ne obeša na individualno. Bolj kot na trpljenje posameznika (ali pa ravno prek njega) kaže na temeljno napačnost tega sveta. Ki morda

sega še globlje od tako ali tako zgrešene družbene ureditve. Ki je temu svetu po vsej verjetnosti prirojena in s tem neodpravljljiva.

Vse Curanovićevo pisanje prežema očiten odpor do moralne povprečnosti, ki jo kažejo mnogi njegovi liki: družinski oče, zadovoljen s svojim življenjem, se ves zgrožen sooči z lastno sebičnostjo, pa čeprav jo narekuje zdrav razum. Še očitnejši je primer raziskovalca, ki se z laboratorijsko opremo znajde v eni najbolj brezupnih vasi tega sveta. "Nekaj časa me je še resnobno gledala, nato pa vprašala, ali imam za bolne kako zdravilo ali jih bom le pregledoval. Ni bila vidno razočarana, ko sem ji povedal, da v bistvu ne bom počel ne enega ne drugega, ampak bom zgolj zbiral podatke o ljudeh in kraju, ki jih bodo potem preučevali drugi in morda našli kakšno rešitev. Pojasnil sem ji, da sem prišel le pobrat vzorce krvi bolnih in zdravih prebivalcev vasi, po možnosti pa tudi vzorce vode, ki jo uporabljajo vsak dan, in drugih izdelkov, ki nastanejo v vasi, denimo mleka. Druga pomembna naloga so bile ankete, namenjene opisu simptomatike."

Avtorju nikakor ne moremo očitati pomanjkanja etične občutljivosti, nasprotno. Skorajda bi se ga dalo prišteti že med angažirane avtorje. Njegova prepričljiva človečnost pa se ustavi na meji, kjer družbeno preide v zasebno, in razkrije že kar srhljiv čustveni hlad. Ki sam po sebi še ne znižuje literarnih adutov, postane pa moteč v povezavi z drugimi šibkostmi. Tudi pri opisovanju najbolj strastne zaljubljenosti ohranja hladno analitičen, distanciran slog. V bistvu niti ne razlikuje med srečo sveže zlepljenega para in odporom, ki ga čuti prostitutka do svoje stranke. Nadrobno opisovanje, a hkrati mrcvarjenje občutij ne prispeva kaj prida k razumevanju motivov, vse to pa nadomešča z mejnostjo občutij. "Kljub naporu, da bi izničil ali celo oskrunil čustvo do P., ga je pogosto zgrabilo silovito hrepenenje. V takih trenutkih ga je sililo, da bi šel k njej, ji objel kolena in jo prosil odpuščanja. Vse njegovo bitje je s čudovito preprostostjo težilo k njej. A na vsak takšen vzgib se je odzval z dejanjem, ki se mu je rogalo. Stanovitnost, s katero se je zmozel upirati vzgibom čustva do P., ga je presenečala in včasih je mogel iz tega – kot kdo, ki se uspešno bori proti veliki skušnjavi – celo črpati nekakšno zadovoljstvo. Njegov upor je namreč temeljil na odrekanju, ki je zahtevalo moč in stanovitnost, saj je v njem vztrajal, čeprav si je s tem delal silo." Vsak poskus samoopazovanja se izteče v blodni nemoči. "Pomisлил je, da slabo izkorišča svoje puščavništvo. Namesto da bi mislim dal novo jasnost, mora brodit po zgodbi, katere konec se z vsakim poskusom zdi bolj neulovljiv. Vendar je obenem slutil, da morda ne bo napisal le zgodbe, ampak nekakšno sodbo, sodbo o sebi in hrepenenju, ki ga je v njem vzbudila P."

Na prvi pogled so vsi, prav vsi žrtve brezizhodnih položajev, a kaj kmalu se izkaže, da je prav vsak položaj brezizhoden, tudi najbolj zavidljiv. Še več, medtem ko ljudje v tretjem svetu in emigranti sanjajo o tako imenovanem normalnem življenju, kar koli jim ta besedna zveza že predstavlja (zdravniško oskrbo, potolažen želodec in vsaj minimum dostojanstva), se uspešni posamezniki zahodne družbe (tako kot pacienti slavne psihoterapevte K. v zgodbi *Ugrabitev*) obešajo na svoje neznatne psihološke probleme, če se ne zatečejo celo kar v popolno brezumje.

Zapleti v zgodbah postajajo vse bolj čudaški; avtor, ki v naslovni zgodbi pokaže izčiščeno eleganco pristnega realista, se kasneje zateka k napol fantastičnim učinkom. Kafkovsko poživaljenje kot izhod iz neznosnega položaja se pojavi kar dvakrat, obakrat pri ženskah, medtem ko je za moške izhod v taki ali drugačni jami, od koder tudi vsi izhajamo.

Curanovićeve proza se odlikuje z izbranimi sestavinami ter intrigantnimi ekspozicijami, ki pa jih avtor ne pripelje do povsem prepričljivih zaključkov. Lep primer razočaranja nad izvedbo ponuja zgodba *Ugrabitev*: od kriminalistične preiskave, ki se nenadoma sprevrže v psihološko obravnavo, pri kateri zasliševana oseba prevlada nad zasliševalcem, si je mogoče silno veliko obetati, a kaj ko se prehitro izkaže, da je skrivnost, okoli katere se vrtita sogovornika, milo rečeno za lase privlečena. Emigrantke ne počenjajo takih reči. Tudi psihiatri jih ne. Podobno lahko junakoma zgodbe, pisatelju R. in njegovemu alter egu, zdravniku J., še verjamemo, da je obojestranska ljubezenska izpolnjenost v bistvu prekletstvo, ki človeka potuhnjeno priklene na povprečno in prilagojeno, konformistično in meščansko bivanje, in da se je v obrambo pred tako sramotnim padcem vredno zateči v osamo ter se podrediti domala meniški askezi. Zoprno pa je, da je do zaključka, da je celo izbira med smrtjo od lakote in obešenjem obetavnejša od sreče z ljubljeno žensko, treba priti prek meglene ali že kar bolno razbohotenih fantazem ter podvajanj, ki se zdijo vse bolj izumetničena.

Namera, da se zbirko kratkih zgodb do vrha natlači s tesnobo, brezupom in brezizhodnostjo, sama po sebi niti ni napačna, čeprav se bralec prav kmalu do vrha in še čez prepoji s temi občutji. Pri tem je lepo videti, da vsaj avtor ve, kaj hoče povedati z neskončnim in neskončno razvlečenim brskanjem in razkopavanjem po mračnem terariju tega sveta.